

El detectiu, el soldat i la negra dins l'obra narrativa de Jordi Coca, per Alex Broch

Dos anys després de *Selva i Salonet*,¹ llibre d'escassíssima repercussió crítica, Jordi Coca publica *El detectiu, el soldat i la negra*,² que és un anar més enllà, un pas més dins la seva obra narrativa. La lectura de l'obra de Jordi Coca permet, precisament, detectar una evolució, un canvi substancial a partir d'*Exòtiques*,³ llibre publicat l'any 1975 però que recull una experiència personal i literària que s'inicia a partir de 1973, després de la publicació d'*Alta Comèdia*⁴ —avui refusada per l'autor— i que abasta els tres títols esmentats i, segons sembla, un quart, *Lucas*, en procés d'elaboració.

A partir d'aquest any 1973, a efectes de publicació el 1975, després d'*Exòtiques*, es produeix una «intensificació d'autenticitat» que portarà Jordi Coca a prendre actituds molt més radicals en uns camps i nivells que definiran, a partir d'aquest moment, la seva obra narrativa, la seva posterior evolució. Tractament del fenomen literari i el fenomen literari tractat, és a dir, llengua i realitat, seran les marques específiques d'aquesta literatura. Com, per altra banda, ho són en la majoria d'obres literàries que mostren en aquests dos nivells la seva especificitat pròpia.

De la gramaticalitat sintàctica a la agramaticalitat significativa

En el cas de Jordi Coca les marques diferenciadores a nivell de llengua no són pas excessives. Probablement és a *Exòtiques* on es produeix una major intensificació en la recerca d'una economia de mitjans expressius. Una descripció marina pot ésser reduïda a tres mots: «El clima, el mar, la geografia.»⁵ De manera que aquesta síntesi és una ruptura amb la retòrica expressiva mentre cerca i tendeix a la simplicitat expositiva i a la revaloració de la paraula, la seva potència i la seva capacitat d'expressió. També a *Exòtiques*, a la manera de Brossa i dedicada a ell, Coca escriu dues obres de teatre en una de les quals tota l'acció és la següent: «Un clown cau.»⁶ Les tres pa-

raules de tema marí abans esmentades ens permeten conèixer o intuir la descripció proposada. Igual passa amb «l'obra de teatre». La resta deixa d'ésser substancial. En part aquest és el problema que angossa l'autor. A *Exòtiques* sembla que es planteja l'exposició d'una crisi de fe o possibilitats en la funció literària. En els altres textos veurem però, clarament, que per a Jordi Coca la literatura pren una clara funció de catarisi alliberadora de la seva relació personal amb el medi. De tota manera, com una característica d'aquesta segona etapa —després d'*Els Lluisos* i *Alta Comèdia*— caldrà tenir present que l'obra narrativa de Jordi Coca es distingeix per la seva brevetat.

Dins el nivell d'utilització de la matèria lingüística que tractem, a *Selva i Salonet* es produeix una distinció ben evident entre les dues narracions del llibre: «El secret de cavalleria» i «Iadwiga». Mentre que la primera és una narració d'estructura tradicional amb una lògica discursiva lineal i progressiva, a «Iadwiga» es produeix una ruptura dels límits narratius. És el que, en un altre lloc,⁷ hem anomenat «A la recerca del referent». A «Iadwiga» hi ha una multiplicitat de frases a la recerca de la seva significació, del seu referent, que, en haver una correcció sintàctica, descobrim individualment malgrat ésser difícil arribar, amb la suma de tots els elements aïllats, a una significació global del text. A «Iadwiga» hi ha moltes històries possibles, però la manca de progressió o definició temàtica ens allunya de poder arribar a una interpretació unitària.

La llengua no sofreix cap distorsió. Així com altres textos de la narració dels límits es recolzen en una agramaticalitat intencionada, això no succeeix en la narrativa de Coca. La distorsió es produeix perquè malgrat la gramaticalitat sintàctica del text aquest difícilment arriba a construir una unitat significativa. «Iadwiga» ens introdueix en el caos del referent semàntic i aquests caos, dispersió i desordre significatiu no són altra cosa que el reflex d'una realitat inestable, difícil de controlar per l'autor i el personatge que Coca fa present mostrant-lo a nivell d'estructura sintàctica i contingut semàntic. Per això no hi ha una ruptura lingüística a nivell gràfic o sintàctic sinó una

1. Jordi Coca, *Selva i Salonet* (Mataró 1978).
2. Jordi Coca, *El detectiu, el soldat i la negra*, col. «Les Eines», núm. 58 (Barcelona, Laia, 1980).

3. Jordi Coca, *Exòtiques* (Barcelona 1975).

4. Jordi Coca, *Alta Comèdia* (Barcelona 1973).

5. *Exòtiques*, p. 1.

6. *Exòtiques*, p. 23.

7. A «Els límits de la narració...» dins *Literatura catalana dels anys setanta* (Barcelona 1980), p. 114.

inadequació, una impossibilitat de descodificació significativa del text com a conseqüència i reflex del caos angoixant que viu l'autor en el seu context social. Això és el que es pot deduir de l'ús que fa Jordi Coca del material lingüístic que treballa. Sobre la gramaticalitat sintàctica del text incideix la seva agramaticalitat significativa.

La referència a la descripció de l'ús i el funcionament de la llengua a «Iadwiga» és necessària com a antecedent per arribar a la lectura d'*El detectiu, el soldat i la negra*. Si en aquell llibre la ruptura comunicacional, el salt significatiu es produí entre frases i períodes no excessivament extensos, que podien arribar fins a la mitja pàgina, ara, la dispersió, el caos tindrà una major extensió per arribar, en la majoria de casos, als capítols. Recolzats igualment en una gramaticalitat sintàctica coherent, cada capítol tindrà una unitat, una significació, però serà difícil relacionar uns capítols amb els altres i deduir una significació global del text. Aquesta existirà però com una estructura profunda sense deducció lògica dins les marques superficials. És a dir, la lectura del text no ens donarà una estructura superficial coherent amb una lògica de comportament habitual sinó tot el contrari. Serà quan busquem el motiu, la raó i la causa d'aquesta aparent incoherència que descobrim que aquesta incoherència exterior a nivell d'estructura i significació del text no serà més que una manera de traspassar-traduir a nivell de codi lingüístic la incoherència d'una realitat interior i exterior que obsessiona l'autor i ens la vol transmetre. De nou la utilització del codi verbal ens porta a una inadequació significativa. El caos de lectura que comporta no és gratuït ni un simple joc creat a voluntat de l'autor, sinó una transposició d'un caos molt més angoixant que se'ns vol comunicar amb un ús específic de la llengua i el seu codi representatiu.

A l'obra narrativa de Jordi Coca, doncs, la incomunicació producte de la inadequació del signe lingüístic amb el referent, traduït en la dispersió temàtica i argumental que es desprèn de la lectura dels seus textos, no és més que una voluntat de dir-nos, amb l'ús que fa de la llengua, que, a nivell profund, metafísic i personal, aquesta inadequació entre ell i el nucli on viu també existeix. És la consciència del desordre, el caos, la inseguretat davant una realitat que no pot dominar, que canvia amb una rapidesa que dificulta arribar a tenir una clara consciència de tot el que representa. L'ús de la llengua no és, doncs, gratuït sinó tot el contrari, extraordinàriament significatiu. En aquest cas la assignificació de l'estructura superficial és un signe significatiu a ni-

vell d'estructura profunda. El pas de la profunda a la superficial es tradueix amb l'ús del codi lingüístic emprat per escriure «Iadwiga» i *El detectiu, el soldat i la negra*.

Conflicte de relació

Ens trobem enfront d'una realitat interior que condiciona i determina els resultats literaris. Una realitat interior que ha motivat una determinada utilització del llenguatge i es converteix en eix i clau de la interpretació de l'obra narrativa de Jordi Coca.

A l'apartat anterior ja hem dit que hi ha un problema d'inadequació que es tradueix en un conflicte de relació entre el jo-narrador i els altres-societat. Una relació social i humana que s'endevina com a difícil i, a vegades, esdevé impossible. Aquesta dificultat de comunicació humana pren forma literària i es converteix en una dificultat de comunicació lingüística. El codi lingüístic que defineix l'home com a ésser comunicatiu és utilitzat, precisament, per a manifestar aquesta impossibilitat de relació-comunicació de l'autor amb els altres. El camí és possible, existeix, però és difícil de recórrer, tant com llegir *El detectiu, el soldat i la negra*.

El sentiment d'incomoditat enfront del medi, de la impossibilitat de relació del jo amb els altres, i la utilització de la literatura com a resposta a aquests dos eixos sòcio-metafísics que defineixen la personalitat literària i humana de l'autor en aquesta etapa estan perfectament explicats i definits per Jordi Coca a la resposta que envia —i que ara es converteix en un valuós document —al dossier «Procés a la literatura catalana» publicat per «Taula de Canvi»,⁸ a partir de la pregunta: Com articles i entens la teva pràctica literària en relació a la literatura catalana actual? De la resposta, on fa avinent l'evolució seguida a partir de 1973, l'aïllament, voluntari o forçat, en aquesta etapa, el seguiment d'experiències com la de Handke —que anomena paral·lela— i la recuperació del punt de vista kafkià; cal assenyalar, sobretot, una preocupació que travessa tota la seva exposició i que pot arribar a tenir una importància definidora en l'explicació-comprensió d'aquests dos eixos que hem esmentat: el «social» com a incomoditat enfront del medi i el «metafísic» com a impossibilitat de relació amb els altres. Coca manifesta una accentuada sensibilitat envers la qüestió nacional que ha portat a una situació diglòssica i a una realitat ex-

8. «Taula de canvi» núm. 18 (novembre-desembre 1979), ps. 56-59.

terior que no és del tot nostra. La pèrdua d'identitat nacional i la confusionària etapa de reconstrucció nacional angoixen l'autor. I l'angoixen no únicament a nivell de superestructures institucionals sinó a un nivell més simple, més quotidià: «El nostre país és desordenat. Hi ha tot de coses que no són on haurien de ser. Hem hagut de patir tantes desgràcies, que fins i tot la cosa més elemental ha acabat per convertir-se en un esforç exagerat. Sortir al carrer, per exemple, representa topar-se a diari —i cada dia és una nova sorpresa— amb una realitat lingüística i estètica diferent a la nostra. No hi ha l'harmonia mínima i necessària per a poder establir una raonable relació entre jo i els altres.»⁹

Si aquesta resposta podria ésser assumida per tots els nostres escriptors, és evident que en ésser manifestada per Jordi Coca arriba a tenir un valor específic concret i esdevé una de les claus que expliquen la seva literatura. El context històric que ha viscut, viu —i vivim— pot haver incidit decisivament en aquest sentit d'inadequació i impossibilitat de relació amb el medi. Podríem dir que el carrer ens és advers, que el carrer ens és contrari. Aquesta oposició al viure quotidià, que existeix a qualsevol societat però que en el cas català té un condicionament de crisi nacional força evident, explica l'obra narrativa de Jordi Coca en aquesta etapa que s'inicia a partir de 1973 amb la redacció de «Iadwiga» i que té la seva primera concreció pública el 1975, amb *Exòtiques*.

Individu i realitat qüestionats

A *El detectiu, el soldat i la negra* la pèrdua d'identitat social, d'identificació social, passa pel qüestionament del propi jo. De tots els «jo», el del personatge, el del narrador i el de l'autor. La personalitat de tots els elements que intervenen en el llibre és confusa. Aquesta confusió és un element més de definició de tot el que fins ara hem dit. A *El detectiu, el soldat i la negra* no hi ha cap personatge amb nom propi. Hi ha una dispersió, una desidentificació dels personatges literaris. Solament apareix un nom, Martí Macies, que és tret d'*El quadern gris* de Josep Pla. Tots els altres són uns «jo» no identificats. Ni tan sols el personatge-narrador arriba a una clara identifica-

ció. La veu narrativa pot ésser una o diverses. És a dir, pot pertànyer a un personatge o a diversos a la vegada si bé, en certes situacions, s'ha d'identificar en un de sol.

Enfront d'aquesta veu narrativa hi ha les tres de referència del títol: el soldat, que és un legionari que apareix i es retroba a diferents capítols, i el detectiu i la negra, que intervenen, clarament, en el capítol 17. La negra perquè se cita i s'identifica; en canvi, el detectiu perquè l'imaginem com l'home que obre oficina i despatx al poble on s'installa. Tampoc però, en aquest cas, no hi ha una al·lusió evident. Aquesta desidentificació dels personatges no és un fet aïllat sinó totalment conscient i significatiu. Pretén ésser un element més de la transmissió de la inseguretat que enfront de la realitat viu l'autor, fent-la extensiva als seus personatges. Uns personatges anònims que viuen en l'anonimat unes situacions molt difícils de definir. Tan difícil com és abastar i arribar al fons de la realitat quotidiana canviant, caòtica i indesxifrable que vivim.

Dues actituds i posicions: desidentificació del personatge i dificultat d'explicar la realitat immediata serien les coordenades que explicarien i on cal situar, dins la narrativa de Jordi Coca, la investigació sobre el jo que porta a una dispersió de la individualitat i al seu propi qüestionament. La individualitat del jo queda trencada, la seva coherència esberlada perquè incoherent, poc homogènia, gens tranquil·litzadora i profundament traumàtica és la realitat que viu la subjectivitat de l'autor. Aquest caos, aquest desordre existencial que reflecteixen els personatges anònims i literaris de Jordi Coca, no és altra cosa que la manera de definir i explicar la seva pròpia actitud enfront d'una realitat desconcertant i agressiva.

Literàriament hi ha un ús conscient i una voluntat clara de transmetre'ns aquesta dispersió-desidentificació del personatge. I ho fa al llarg del text utilitzant diversos recursos narratius. De tots, el més freqüent és el canvi de la persona narrativa, el canvi d'un ell a un jo sense cap situació de transició. Així, doncs, passem d'una tercera persona a la primera, o viceversa, com a prova de la mateixa inseguretat o ambigüitat de la individualitat humana. Res no és segur, ni tan sols el personatge que tenim davant nostre que és aquest o podria ésser un altre. Són moltes les situacions de «transició de personalitat» que hi ha al llarg del text. Presentem algunes referències:

«Es va posar al costat d'un, després al costat de l'altre i, com aquell que esperava amb impaciència, mirava el rellotge sovint, per tal que els meus desplaçaments no fossin sospitosos. Sempre, a cada canvi, com-

9. «Taula de canvi», núm. 18, p. 56.

provava que, efectivament, jo era el més baix.»¹⁰

«Al cap de molt, després d'haver fumat un parell més de cigarrets, es va aixecar. Es va adonar que suava. No tenia ganes de res. Vaig fer una volta per la plaça dels enteraments romans i, en un racó, vaig orinar de gust, amb satisfacció. Allò era plaent i natural.»¹¹

Si, per una banda, tenim aquest personatge desidentificat, per l'altra, cal assenyalar com s'enfronta i quina posició pren davant la realitat. Aquests dos eixos, la posició i la manera d'interpretar i explicar la concepció que es té en relació amb dos conceptes com individu i societat serà fonamental per accedir a la comprensió de l'obra narrativa de Jordi Coca. Com hem dit, la realitat apareix incerta, adversa i de difícil explicació i comprensió. Aquesta situació-visió enfront de la realitat pren cos de manera essencial en una idea bàsica que genera bona part de les altres: la realitat és difícil d'explicar, d'entendre. En tot cas l'autor constata que les paraules de què disposa, el llenguatge, li són insuficients per a explicar la realitat social i humana que l'envolta. La realitat supera l'individu i aquest se sent impotent, quasi vençut, per les incògnites que troba, descobreix o intueix entorn seu. També aquesta actitud té un reflex literari. No és solament la deducció de la lectura global del llibre que porta a pensar el que diem, sinó que dins la pròpia matèria literària l'autor juga amb aquesta realitat. Assenyalaríem dos aspectes on l'escriptura de Coca reflecteix-pateix i presenta un joc d'alternança amb la realitat que s'ha de prendre com una manifestació d'aquesta realitat canviant:

1. Transició del pensament a la realitat, d'un temps a un altre:

«Ell, quan ben bé ja feia deu minuts que caminava, va decidir de tornar a l'indret on l'havia trobada. Mentre hi anava vigilava els terrats i els balcons, convençut que ella el cridaria i que, asseguts a una sala de grans finestres amb persianes venecianes, a través de les quals hi entraria la claror, a l'entorn d'una taula rodona, de marbre, convençut que en aquell ambient tranquil ella li somriuria, burleta, diria que tot allò era una broma i que si la considerava una amiga o no.

»—No sé, va dir ell.

»—Però us agrado, ni que sigui una mica? —va dir ella, obrint-se encara més l'escot.»¹²

2. El que s'anuncia com a possible és real per a un altre personatge:

«Si fos casat tindria el costum d'anar cada diumenge a l'aeroport, a comprar el diari. Allí tot és ordenat i necessari. Sé molt bé que vist des de dintre, des de l'organització, les coses no deuen anar tan rodades. Si només hi vas a comprar el diari, però, aquesta és la impressió que reps. De retorn, el vagó anava buit. Bé buit no. Hi havia una noia que jo havia vist nua a una revista de la capital. Té el sexe ros i els llavis interiors són molt evidents. Les cames són boniques, però el pit és una mica escàs. Al vagó només hi viatjàvem ella i jo. ¿Com es diu, en realitat? Irene era el nom que li donaven a la revista. Ja sé que no es diu Irene. La seva fotografia ha servit per a escriure més d'un text. Les persones que els han escrit potser mai no han estat tan a la vora d'ella com ara hi sóc jo. Naturalment no goso acostar-m'hi. Si li demano un autògraf signarà com si no res i, de seguida, hauré de tornar al meu lloc.

»Mai no m'havia passat una cosa semblant. El meu costum d'anar a l'aeroport, cada diumenge al matí, m'ha permès de veure molta gent coneguda; però això d'ara mai no m'havia passat. I a l'estació la vaig perdre, és clar. A ella no li diré res d'aquesta aventura.»¹³

En el primer cas, el que pensa i desitja el personatge es converteix en realitat havent esdevingut un canvi de situació geogràfica i temporal sense cap transició. D'anar pel carrer pensant en una noia es troba assegut xerrant amb ella. En el segon cas, allò que es planteja com un desig per part d'una primera persona, una voluntat de visitar l'aeroport, es personalitza en un altre personatge que es troba ja en aquest aeroport realitzant allò que l'altre hauria volgut fer i descobrint una noia *sex-símbol* que havia vist en una de les revistes a l'ús. La realitat, doncs, és canviant, sorpresiva i oberta a qualsevol possibilitat per més difícil o estranya que, en principi, hom pugui imaginar.

L'agressió al Jo

Però sens dubte i com a tret fonamental, el/els personatge/s de Jordi Coca es defineixen perquè viuen i pateixen l'agressió del medi. Són personatges víctimes. Conscientment o inconscientment viuen l'agressió social, la persecució, la por. El dubte i la inseguretat que senten davant una realitat

10. *El detectiu, el soldat i la negra*, p. 14.

11. *Op. cit.*, p. 17.

12. *Op. cit.*, p. 27.

13. *Op. cit.*, p. 42.

que no arriben a entendre del tot els con-verteix en víctimes del context social i receptors d'unes violència i agressivitat institucionalitzades. Diria que l'«agressió al Jo» no és solament l'element o un dels elements claus d'*El detectiu, el soldat i la negra*, sinó també el més present.

Partint d'un personatge atemorit, ple de dubtes, que qüestiona la mateixa aparença de la realitat,¹⁴ que manifesta la dificultat de relació amb els altres: «Que bonic fóra poder relacionar-se amb tothom, ser amable amb la gent, correspondre les seves cortesies... Però no és pas possible res d'això. Maleïts sigueu! Plana damunt del meu cap el pes d'una història estèril i essencialment ineficaç»;¹⁵ o que a més, també, de bon començament se sent diferent als altres;¹⁶ avancem per un camí que mostra l'angoixa d'una persecució real o fictícia però sentida i viscuda pel personatge, que es veu víctima d'una realitat i d'un poder indesxifrables. Un poder ocult que plana sobre d'ell i acaba per esdevenir un control de tots els seus actes: «I tot jo he estat buidat per un poder estrany; veig, sento, puc tocar; però no reconec res. La cosa més insignificant serà un enigma. ¿Per què no sé què és aquest menjar que em donen? ¿Què és això rodó i blanc que em fa tancar els ulls? ¿Quina venjança terrible es trama al meu entorn? ¿Què es belluga, al fons de tot? ¿Qui em mira, sense deixar-se veure? Qui? Cap resposta. Res. Giro altra vegada el cap i miro els vidres.»¹⁷ Tota la història i la relació del personatge narrador amb la veïna i el control del que passa al carrer exemplifica el que diem. En aquest aspecte cal assenyalar els capítols 12 i 16 com els més importants i on trobem molts dels elements a què ens estem referint.

Del dotze cal esmentar també com l'agressió que sent el personatge torna contra els propis agressors en declarar-los els seus enemics. De tota manera el següent paràgraf va molt més enllà: «Enemics: Sereu els meus botxins, però a la fi damunt vostre caurà la meua venjança en forma d'heroi reconegut

que us retraurà el mal que m'heu fet a mi. És possible que jo també equivoqui les meves maneres; és possible. Tanmateix, us haig de dir que mai, ningú, no se m'ha mostrat cordial i que res no ha estat fàcil ni còmode.»¹⁸ Creiem que aquí no és solament el personatge qui s'expressa, sinó Jordi Coca, autor, que arremet contra aquells que neguen la seva obra literària i mentre pensa que, a la llarga, el seu reconeixement es tornarà contra aquells que avui qüestionen l'interès o la vàlua del que fa.

Al capítol setze el personatge desindividualitza el seu pensament descobrint que la persecució i el control a què ell es creu i se sent sotmès també són comuns als altres. Tothom és vigilat. Tothom és presoner. L'agressió social que viu com a víctima d'un sistema que no acaba ni de comprendre ni de conèixer es fa extensiva a d'altres ciutadans. L'agressió és, doncs, institucionalitzada, i quan pretén, en el capítol divuit, allunyar-se'n, iniciar la fugida, no pot perquè «hi ha policies pertot arreu. Ens vigilen a tots».¹⁹ Solament al darrer capítol l'únic personatge que s'allibera, que viu una certa felicitat, és una dona, la seva cunyada, que ho aconsegueix essent infidel al marit, és a dir, transgredint una norma social, una de les lleis i un hàbit entorn del qual la societat ha intentat construir un model de comportament humà. ¿És aquest model de comportament social un dels elements-factors que institucionalitza l'agressió que sent i viu el personatge?, ¿el que, paral·lelament a la violència institucionalitzada, determina la seva personalitat traumàtica i contradictòria?, ¿és la pròpia legislació social allò que agredeix l'home i dificulta una comunicació lliure? Creiem que l'obra narrativa de Jordi Coca i, en concret, *El detectiu, el soldat i la negra*, són, certament, una resposta afirmativa a aquests interrogants. Un ús literari que manifesta una cosmovisió i una crisi individual. Per això, després de la seva lectura entenem millor què vol dir el comportament i el significat d'un personatge-autor perdut en un carrer ple de gent.

ALEX BROCH

14. *Op. cit.*, ps. 33, 35 i 37.

15. *Op. cit.*, p. 62.

16. *Op. cit.*, *vid.* capítol 2.

17. *Op. cit.*, p. 33.

18. *Op. cit.*, p. 62.

19. *Op. cit.*, p. 90.